

Oppilaitosstrategiat ja alueellinen kehittämistyö – toisen asteen ammatillinen koulu- tus aluekehittäjänä Keski-Suomessa

Hannu Salminen

Johtaja

Jyväskylän ammattiopisto

hannu.salminen@jao.fi

Viimeisen vuosikymmenen aikana on tieteellisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa tuotettu uusia käsitteitä kuvaamaan ajan kehitysilmiöitä. Tieto- ja informaatioyhteiskunnan käsitteiden rinnalle on tuotu käsitteitä osaa-

misperustainen talous, oppiva talous tai innovatiivinen talous. Samalla keskustelu verkostotalous -käsitteen ympärillä on vähentynyt ja verkostoista on tullut ikään kuin itsestäänselvyys. Yksittäisten innovaatioiden rinnalle on tullut tärkeäksi menestystekijäksi innovaatio- ja

oppimisprosessit kaikilla toimialoilla ja kaikissa yrityksissä, mutta myös alueiden kilpailussa. Alueiden välisen kilpailun merkitys on kasvanut kaikkialla maailmassa. Taloudelliset ja teknologiset toiminnot pyrkivät keskittymään tiettyihin sijaintipaikkoihin, mistä seuraa kansallista ja alueellista erikoistumista. Keskittymisilmiön ohella yritysten menestymiseen vaikuttavat huomattavan paljon niiden lähiympäristön olosuhteet. Edelleen on käynyt selväksi, että alueellisten kysymysten merkitys kasvaa huolimatta lisääntyvästä globalisaatiosta. Monet tutkimukset osoittavat, että yritysten suoriutuskyvyn ja sijainnin välillä on vahva yhteys. Kenties näkyvin tutkija on ollut Michael Porter (ks. esim. Porter 1994).

Uusien käsitteiden takana on taloudellisen ja poliittisen toimintaympäristön suuret muutokset. Samalla on tapahtunut muutoksia tiedon ja osaamisen tuottamiseen liittyvissä prosesseissa. Kysymys on kompleksisesta, vuorovaikutteisesta ja avoimesta prosessista, jolla on kollektiivinen ja yhteisöllinen ulottuvuus. Kyse ei ole marginaalisesta ilmiöstä taloudessa, vaan innovaatio- ja oppimisprosessit ovat kaikkialla koko ajan läsnä oleva ilmiö, jotka muodostavat yrityksiä, alueiden ja kansakuntien kilpailukyvyä perustan. Samalla toimijoiden väliset suhteet tulevat uuteen tarkasteluun; etäisten asiakas-, toimittaja- ja markkinasuhteiden sijaan merkitykselliseksi nouseekin sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuva luottamus. Olettamus rationaalisista toimijoista käy ongelmalliseksi, koska rationaalista päätöksentekoa ja ongelman ratkaisua on vaikea toteuttaa sellaisten ilmiöiden suhteen, joita ei ole määritetty ja joiden käsittelyyn ei ole syntynyt yhteistä kieltä ja käsitteistöä.

Ammatillisen koulutuksen uusi rooli

Edellä kuvatut ilmiöt tuovat ammatillisen koulutuksen kehittämislle uusia haasteita. Eräs vaikuttava tekijä on koulutuksen alueulottuvuuden korostuminen. Tähän vaikuttavia tekijöitä on useita, joista voidaan mainita muutamia:

- koulutuspoliittisen päätöksenteon hajautuminen ja alueellisten koulutuksen järjestäjien merkityksen kasvaminen
- arvioinnin merkitys kehittämistyössä korostuu
- koulutuksen järjestäjien itsenäistyminen ja niiden omistusrakenteen muutokset
- vaatimukset oppilaitosten työelämäyhteyksien kehittämiseksi
- koulutuksen mitoitus alueellisista lähtökohdista
- koulutusohjelmien kehittäminen oman alueen tarpeista ja yhdessä elinkeino- ja työelämän kanssa
- uusien toimintamallien kehittäminen alueen toimintakulttuuriin integroituvalla tavalla
- elinikäisen oppimisen merkityksen todellistuminen
- koulutuksen kansainvälistyminen
- koulutuksen järjestäjien yhteistyövaatimus niin vertikaalisesti kuin horisontaalisestikin (toisen asteen kokonaisuuksien tarkastelu sekä ammattikorkeakoulu- ja yliopistoyhteistyö).

Suomalaisen koulujärjestelmän lainsäädäntö on uusittu ja luo perustan alkaneen 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen haasteisiin. Valtioneuvoston hyväksymä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008 luo linjaukset koulutuksen kehittämislle.

Ammatillisen koulutuksen perustehtävä on kohottaa nuorten ja aikuisten ammatillista osaamista, antaa opiskelijoille valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen, kehittää työelämää ja vastata sen osaamistarpeisiin sekä edistää työllisyyttä ja tukea elinikäistä oppimista. Näihin asioihin tähtäävät toimenpiteet on kirjattu kehittämissuunnitelmaan ja ammatillisen koulutuksen tehtävä on selkeästi määriteltä. Opetusministeriön hyväksymä koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategia vuoteen 2013 määrittelee toisen asteen koulutuksen vision samansuuntaisesti ”Toisen asteen koulutuksen tarjonta on alueellisesti kattavaa. Ammatillinen koulutus tukee aktiivisesti alueellista kilpailukykyä ja hyvinvointia sekä työelämän kehittämistä vastaamalla alueiden väestön sekä elinkeino- ja muun työelämän ammatillisiin osaamistarpeisiin.” Tämän toteuttamiseksi esitetään strategisten linjausten valinnasta, että ”*alueellisesti kattava koulutus turvataan edistämällä koulutuksen järjestäjien yhteistyöhön perustuvaa voimavarojen käyttöä, kokoamalla järjestäjäverkostoa siten, että järjestäjistä voidaan muodostaa seudullisesti ja maakunnallisesti voimakkaita kokonaisuuksia. Vahvistamalla ammatillisen koulutuksen roolia alueellisten innovaatioverkostojen osana ja työelämälähtöisiä oppimisympäristöjä kehittämällä*”.

Koulutuksen alueellisesta ja paikallisesta toteutuksesta vastaa koulutuksen järjestäjä. Koulutuksen järjestäjän on siten laadittava koulutuksen järjestäjän strategia, jossa huomioidaan toisaalta toimintaympäristön nopea kehitys ja toisaalta koulutuspoliittiset linjaukset. Koulutuspoliittiset linjaukset, jotka on kirjattu edellä mainittuihin asiakirjoihin, ja koulutuksen valtakunnallinen ohjausjärjestelmä antavat hyvän perustan koulutuksen ja toimintaympäristön yhteiselle aluekehittämistyölle.

Aluekehitys nuotittaa ammatillista koulutusta

Alue on käsitteenä ja tarkastelukulmana uusi ammatillisen koulutuksen yhteydessä. Se on seuraus alueiden kehittämisen vahvasta roolista valtakunnan kehittämissuunnitelmissa. Alueella on itsenäinen vastuu omasta kehittymisestään. On syntynyt aluetoimijoiden verkostoja.

Jyväskylän ammattiopisto on määritellyt perustehtävänsä aluekäsitteen kautta:

1. Olemme maakunta- ja aluekehittäjä
2. Olemme työelämän kehittäjä
3. Tarjoamme opiskelijoille yksilöllisiä opinpolkuja.

Maakunta- ja aluekehitystehtävä tarkoittaa sitä, että ammatillinen koulutus on merkittävä ja tunnustettu toimija alueella. Ammatillisella koulutuksella on maakuntasuunnitelmassa ja -ohjelmassa sekä alueiden/seutukuntien strategioissa määriteltä rooli. Olemme verkostoituneet alueen muiden toimijoiden kanssa. Koulutuksen laadullinen ja määrällinen ennakointi perustuu laaja-alaiseen yhteistyöhön ja yhteiseen näkemykseen maakunnan ja alueiden/seutukuntien tulevasta kehityksestä. Ammatillisen koulutuksen kehittämiseen panostetaan merkittävästi aluekehitysresursseja.

Työelämän kehittämistehtävä edellyttää tiivistä yhteistyötä työ- ja elinkeinoelämän kanssa. Ammatillinen koulutus on avautunut työpaikoille, ja työelämässä tapahtuvalla oppimisella on keskeinen asema opetussuunnitelmissa. Keski-Suomessa on valmennettu 2500 työpaikkaohjaajan verkosto, joka muodostaa oppimispaikkaverkoston ytimen.

Yksilöllisten koulutusohjelmien lisäksi ammatillinen koulutus toteuttaa työyhteisön kehittämisohjelmia, joissa aikuiskoulutuksen rooli on erityisen tärkeä. Koulutusohjelmien sisältö ja rakenne määritellään työyhteisön kanssa ja se perustuu perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkin-
tojärjestelmään.

Yksilöllisten opinpolkujen tarjoaminen on ollut ammatillisen koulutuksen perustehtävä aina. Tosin painotus opintojen henkilökohtaistamiseen on saanut uuden merkityksen viime vuosina. Tätä kehitystä tukevat erityisesti pedagoginen kehittäminen ja uudet oppimisympäristöt ja sen mahdollistaa uudistuva toimintatapa oppilaitoksissa ja oppilaitos-työelämäyhteisyyssä.

**Toimialalähtöinen
kehittäminen ylittää
hallinnolliset rajat**

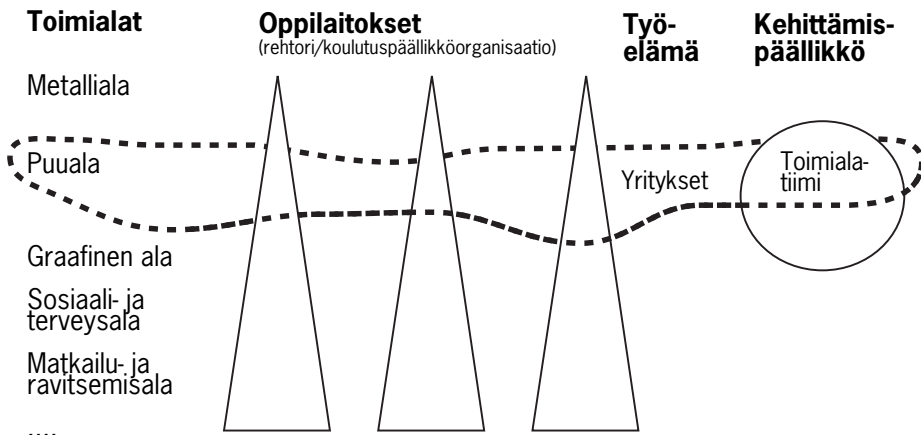
Keski-Suomessa ammatillisen koulutuksen kehittäminen on muotoutunut maakunnalliseksi aluekehitystyöksi, joka on rakennettu Taitava Keski-Suomi -strategiaksi. Taitava Keski-Suomi -

strategiaan ovat sitoutuneet keskinäisin sopimuksin maakunnan kolme suurta koulutuskuntayhtymää sekä lähes kaikki muutkin ammatillista koulutusta järjestävät oppilaitokset.

Koulutuksen strategiatasot voidaan jäsentää esim. seuraavasti:

- maakunnallinen Taitava Keski-Suomi -strategia, jossa ovat mukana kaikki maakunnan merkittävät ammatillisen koulutuksen järjestäjät
- koulutuksen järjestäjän strategia
- koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelma, joka sisältää linjaukset oppilaitostyölle ja koulutuksen toteuttamiselle
- oppilaitoksen strategia
- oppilaitoksen opetussuunnitelma
- koulutusohjelmatasoiset strategiat.

Taitava Keski-Suomi -strategia on ajattelutapa, joka laajentaa perinteisen yksittäisen oppilaitostarkastelun maakunnalliseksi toimialalähtöiseksi kehittämistyöksi, jossa oppilaitosrajat ylitetään kokoamalla osaaminen toimialakohtaiseksi yhteiseksi osaamisvarannoksi. Asiaa havainnollistaa kuvio 1.

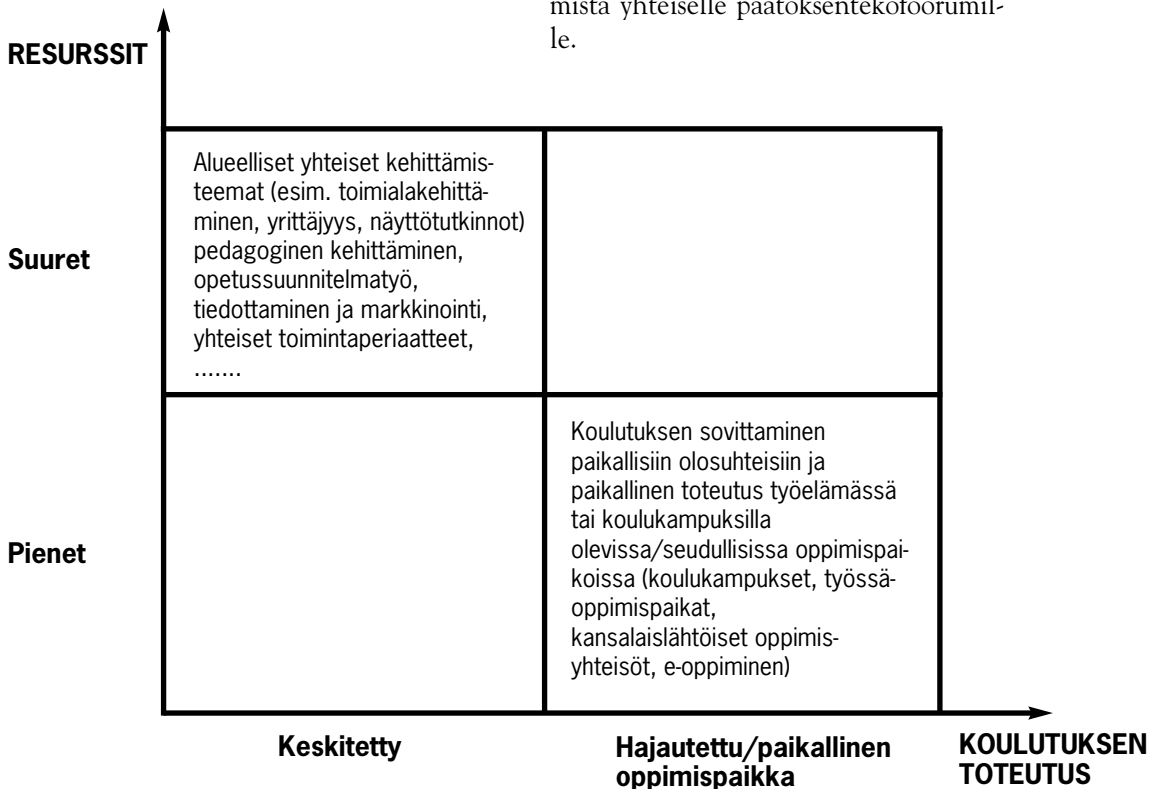

Kuvio 1. Toimialalähtöinen kehittäminen organisoituu yli oppilaitosrajojen.

Kullekin toimialalle on nimetty toimialakohtainen ammatillisen koulutuksen kehittämisspäällikkö, jonka tehtävänä on johtaa ja koordinoita toimialatyötä. Kehittämisspäälliköt raportoivat toiminnastaan kuntayhtymien johtajalle. Kehittämisspäällikön tukena toimii oppilaitosten ja elinkeinoelämän edustajista koottu toimialatiimi. Toimialatiimi laatii toimialan ammatillisen koulutuksen kehittämissuunnitelman, jonka toteuttamiseen oppilaitokset sitoutuvat. Kehittämisspäällikkö on nimetty kaikkiaan kymmenelle toimialalle. Kehittämisspäällikön tehtävä on määräaikainen ja sen kesto on suunniteltu kuusi vuotta. Sen jälkeen uusi toimintamalli pitäisi olla osa jokapäiväistä operatiivista toimintaa, josta oppilaitosjohto vastaa.

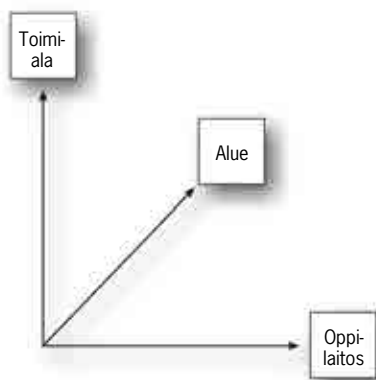
Aluekehitys näkyy oppivana alueena

Toimialalähtöinen kehittäminen on uusi tapa koordinoita ja johtaa ammatillisen koulutuksen kehittämistyötä. Kehittämistyön ja kehittämiseen käytettävien resurssien suunnittelu tapahtuu keskitetysti yhdessä, jolloin yhteiset voimavarat mahdollistavat sellaisia kehittämishankkeita, joihin yksittäisellä oppilaitoksella tai koulutuksen järjestäjällä ei ole voimavaroja. Koulutuksen toteutus on edelleen oppilaitosten vastuulla. Asiaa havainnollistaa kuvio 2. Perinteinen keskitetty-hajautettu -malli ei enää toimi. Kyse ei ole joko – tai –ajattelusta, vaan sekä – että –ajattelusta. Keskittäminen ei tarkoita osaamisen ja resurssien maantieteellistä keskittämistä, vaan resurssisuunnittelun ohjauksen tuomista yhteiselle päätöksentekofoorumille.

Kuvio 2. Resurssien yhteinen ohjaus alueellisen toiminnan mahdollistajana.

Maakunta koostuu alueista ja seutukunnista. Alueet/seutukunnat ovat edelleen osin muotoutumisvaiheessa ja kunnat käyvät aktiivisia keskinäisiä keskusteluja sekä virallisen seutukuntamäärittelyn että kuntien ja seutukuntien verkostoitumalla muodostamien alueiden koostumuksesta. Alueille on laadittu omat kehittämisstrategiat, linjaukset ja erikoistumisalat. Myös ammatillisen koulutuksen järjestäjät ovat organisoituneet alueellisesti kolmeen alueelliseen koulutuskuntayhtymään. Kukin kuntayhtymä vastaa alueensa ammatillisen koulutuksen toteuttamisesta yhteisesti sovittujen toimintaperiaatteiden mukaisesti. Taitava Keski-Suomi -strategia on siten kolmiulotteinen toimintamalli, jonka suunnittelu-ulottuvuudet ovat alue, toimiala ja oppilaitos (kuvio 3).

Kuvio 3. Taitava Keski-Suomi -strategian kolme ulottuvuutta.

Alueulottuvuutta toteutetaan oppivan alueen periaatteella. Oppivalle alueelle on ominaista, että kaikki alueen toimijat ja organisaatiot toimivat yhteistyössä uudella tavalla ja aiempaa paremmin alueen kilpailukykyä vahvistaen ja aluekehitysvaikutusta edistäen. Kyseessä on toimintakulttuurin muutos, jossa kerralluontaisen kehittämisen sijaan luodaan

pysyvää ja jatkuvasti itseään uudistavaa alueellista toimintatapaa. Kevin Morgan (1997) on määritellyt, että oppiva alue on kehittämismalli, jossa tärkeimpiä toimenpiteitä ovat keinot, joilla lisätään alueen toimijoiden keskinäistä verkostoitumista ja verkostojen luomista alueen ulkopuolelle.

Keski-Suomen maakuntasuunnittelussa on kuvattu maakunnan kehittymisen oppivana alueena:

”Keski-Suomi kehittyy alueellisesti oppivana alueena. Tämän perustana on eri toimijoiden tiivis yhteistyö ja kumppanuus. Yhdessä oppimalla vahvistetaan kilpailukykyä osaamista tuottamalla, välittämällä ja soveltamalla. Tietoyhteiskunnan mahdollisuuksia hyödyntävä oppiminen ja oppimisympäristöjen kehittyminen ovat tällöin tärkeässä asemassa. Oppiva alue rakentaa myös aktiivisesti maakuntaan tarvittavia tieto- ja innovaatioverkostoja. Koulutuksen tarjontaa kehitetään yritysten ja työpaikkojen koulutustarpeita ennakoivaksi ja joustavasti osaamistarpeita tyydyttäväksi. Osaamisen vahvistamisen vaikuttavuus ja yhteistyön tarve edellyttävät alueellisesti ja seudullisesti toimintakykyisiä kehittämis- ja osaamisorganisaatioita sekä työelämän verkostoja. Panostamalla oppimiseen ja verkottumiseen kaikilla tasoilla ja alueilla osaamisen vahvistamisella vastataan maakunnan kehittämishaasteisiin ja luodaan mahdollisuuksia.”

Oppivan alueen kehittämisen ytimenä on yhteistyön ja osaamisen vahvistamisprosessit. Näihin puolestaan liittyy keskisuomalainen oppimispaikkojen verkosto. Oppimispaikkojen verkosto muodostuu Keski-Suomessa oppilaitoksista ja niiden kampuksista, seudullisista oppimispaikoista, työssäoppimispaikoista, kansalaislähtöisistä (vapaaehtoisuuteen perustuvista) oppimisyhteisöistä sekä e-oppimisen paikoista (opinpolku) verkos-

sa. ”Maakunnan missio on rakentaa mahdollisimman laaja, monipuolinen ja aluevaihuttava osaamista vahvistava oppimispaikkojen verkosto.”

Strategisesti kehittäminen perustuu maakunnan suunnitelmista ilmenevään kehittämistähtoon, ennakoituihin työvoima- ja koulutustarve-ennusteisiin sekä eri koulutustasoihin kohdistuviin strategisiin linjauksiin. Ennakointi ja maakunnan laaja-alaiset keskustelut ovat osoittaneet kiistattomasti ammatillisen osaamisen merkityksen maakunnan kehityksessä. Puolet tulevasta uudesta työvoimasta on toisen asteen ammatillisen koulutuksen omaavia. Keskimäärin lähes 80 % toisen asteen tutkinnon suorittaneista jää maakuntaan.

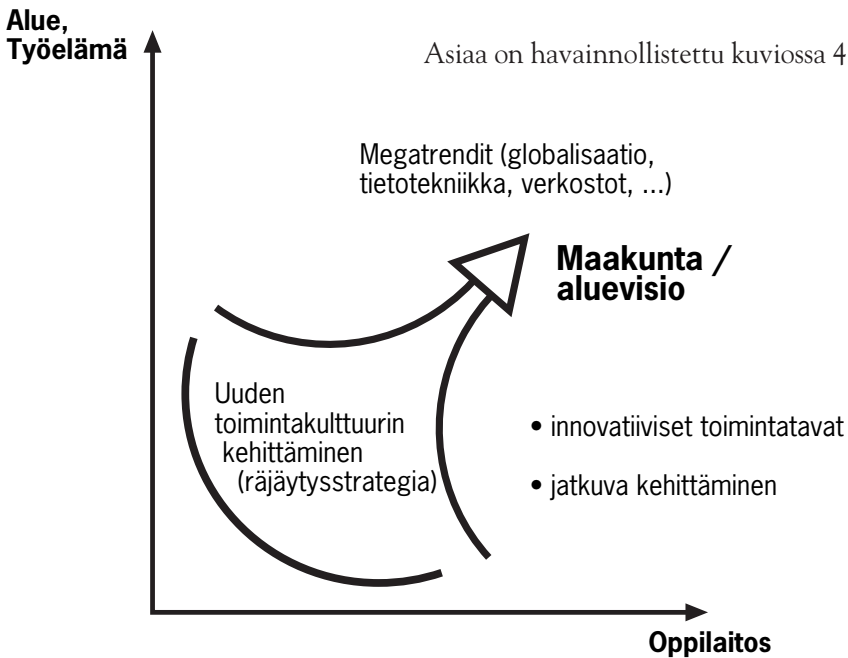
Taitava Keski-Suomi – ammattillisen koulutuksen kehittämisstrategia

Taitava Keski-Suomi on maakunnallinen ammatillisen koulutuksen kehittämisstrategia. Se on siten kiinteästi integroitu aluekehittämistyöhön. Taitava Keski-Suomi luo rakenteellisen perustan ammatillisen koulutuksen kehittämiselle Keski-Suomessa ja toimijoina ovat kaikki ammatillisen koulutuksen järjestäjät maakunnassa. Vuoden 2003 aikana Taitava Keski-Suomi on laajentunut kattamaan myös vapaan sivistystyön koulutuksen järjestäjät.

Taitava Keski-Suomi on ainutlaatuisen innovatiivinen prosessi, jota voidaan kuvata kolmen räjäytyksen strategialla. Se räjäyttää:

- hallinnolliset rakenteet
- oppimisen oppimispaikoille
- maantieteelliset rajat.

Asiaa on havainnollistettu kuviossa 4.

Kuvio 4. Ammatillisen koulutuksen 'räjäyttämistästrategia'.

Toiminnan kehittäminen ei perustu hallinnollisiin organisaatorakenteisiin, vaan kehittämistehtävät on jäsennetty uudella tavalla toiminnallisiin kokonaisuuksiin. Näitä ohjataan Taitava Keski-Suomi -strategian pohjalta ja uudella Taitava Keski-Suomi-hallintamallilla. Koulutuksen järjestäjien väliset hallinnolliset rajat tehdään läpinäkyviksi. Samoin koulutuksen järjestäjien sisäiset rakenteet ja toiminnot kootaan osaamisalueittain, toimialoittain tai tiettyjen teemojen pohjalta, kuten esim. yrittäjäyys. Oppimispaiikka on paikka, jossa erilaiset ihmiset, esim. opiskelijat, opettajat ja työelämän edustajat, kohtaavat toisensa oppiakseen yhdessä. Oppimispaiikka voi sijaita koulukampuksella tai työpaikalla yrityksissä, jolloin siihen liittyy työssäoppiminen ja työyhteisön kehittäminen. Oppimispaiikoista muodostetaan oppimispaiikkojen verkosto, joka mahdollistaa yhteisen kehittämistyön ja yhteiset investoinnit sekä opiskelijoiden, opettajien ja työelämän edustajien keskinäisen liikkuvuuden. Taitava Keski-Suomi ei tunne myöskään maantieteellisiä rajoja. Alue- ja seutukuntaakohtaisia eroja on olemassa, jolloin menettelytapoja sovelletaan seutukuntaakohtaisesti erityistarpeiden mukaan. Toimialueena on koko maakunta. Yhteistyö on laajentunut kattamaan kaikki ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön koulutusorganisaatiot. Koulutuksen läpinäkyvyyttä on tukenut yhteistyö ammattikorkeakoulun ja yliopiston kanssa monissa toimialakohtaisissa kehittämistoimissa tai osaamisen ja koulutuksen arvioinnissa.

Lähteet

- Morgan, K. 1997. The learning region: Institutions, innovations and regional renewal. *Regional Studies* 31 (5), 491-503.
- Porter, M. 1994. The role of location in competition. *Journal of the Economics and Business* 1, 35-39.